

Nevlastní fluorescence

Pokročilé biofyzikální metody v experimentální biologii

Ctirad Hofr

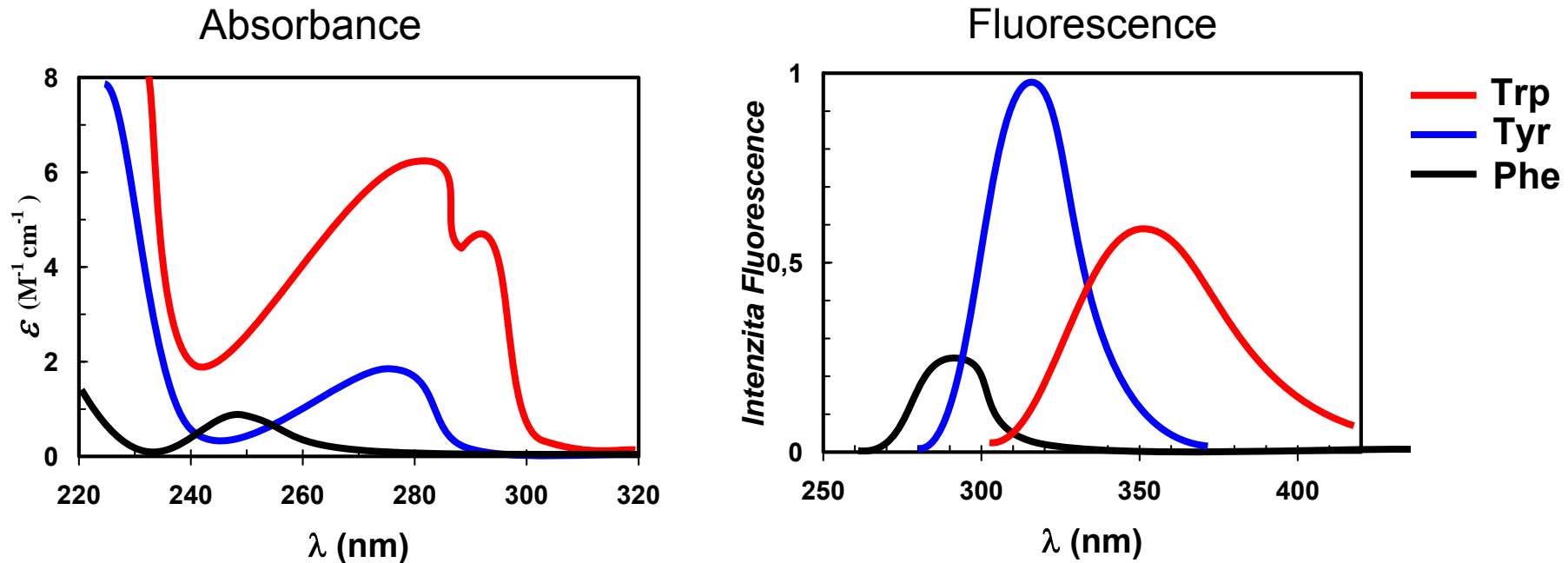

Oddělení funkční genomiky a proteomiky

Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta
Brno, Česká republika

29.11.2007

Dá se vnitřní fluorescence proteinů použít k určení koncentrace?

- Jenom ve velmi omezené míře a pouze u některých proteinů (závislost emise tryptofanu na poloze ve struktuře proteinu, vzájemné zhášení fluorescence AK přenosem energie)
- Při použití vnějšího značení je stanovení koncentrace mnohem přesnější

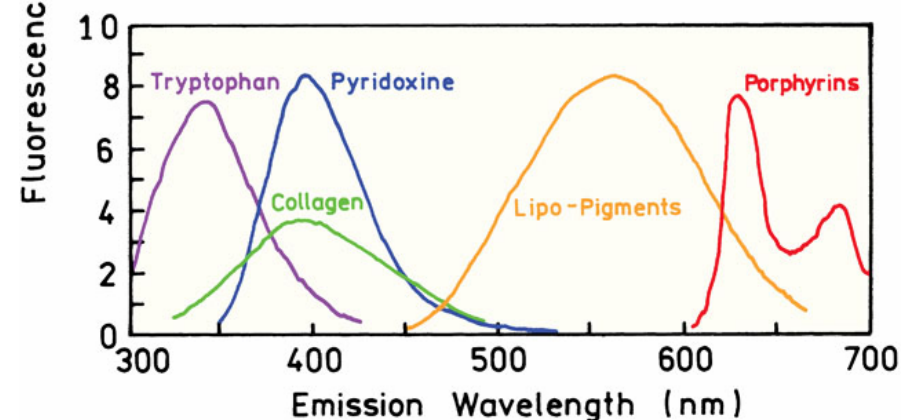
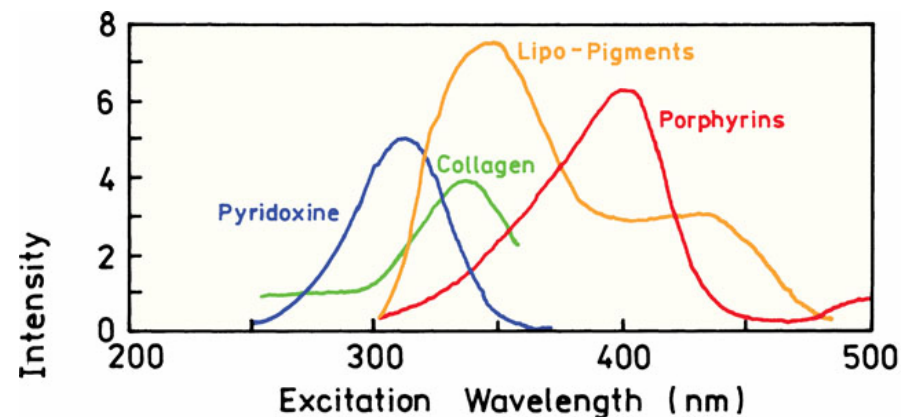
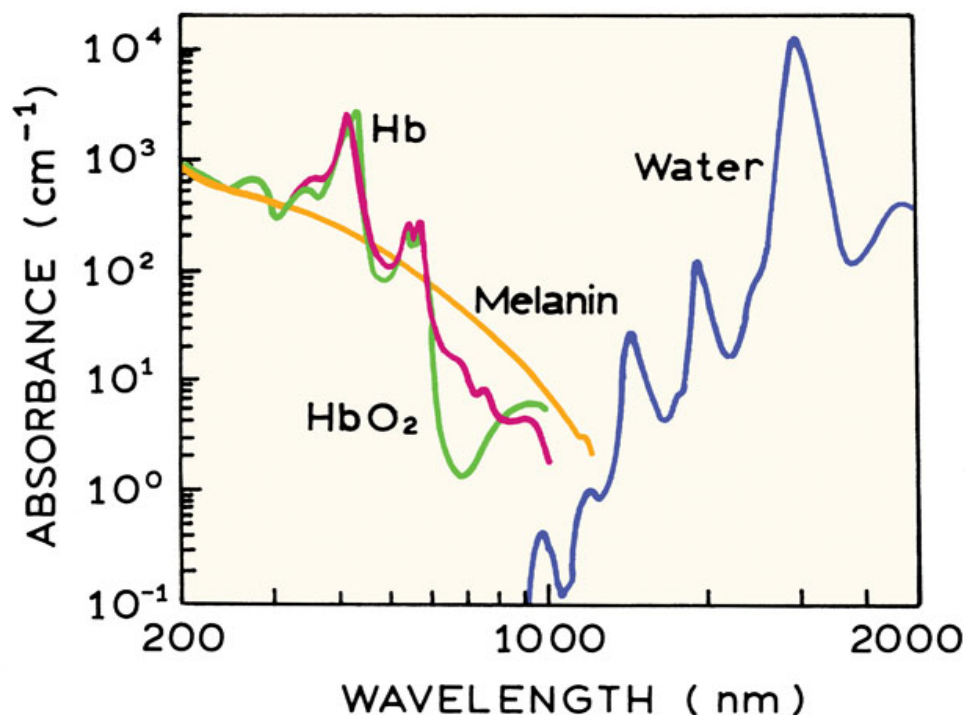
Nevlastní fluorofory

Vnější, neboli nevlástní fluorofory se používají mnohem více než vnitřní.

fluorescenční značky - přidávají se ke studovanému vzorku a vážou se na něj kovalentně. Vážou na proteiny a nukleové kyseliny přes aminové, sulfhydrylové nebo histidinové boční řetězce a thiolové skupiny.

fluorescenční sondy - vážou se na studovaný vzorek nekovalentně a po vazbě mění svoje fluorescenční vlastnosti (např. intenzitu, polohu em. maxima)

Absorpce biologického materiálu

- Biologický materiál absorbuje relativně nejméně v intervalu (500,600) nm
- Nejnižší přirozené fluorescenční pozadí je v rozsahu 400-500 nm
- Také proto se používají sondy a značky, které mají excitaci a emisi v tomto intervalu
- Hlavně ale, aby mohly být značené biomolekuly studovány i za přítomnosti neznačených proteinů, musí mít značky a sondy větší excitační a emisní vlnovou délku než vnitřní fluorofory (aromatické AK) tj. 400-600 nm

Fluorescenční značky

Vhodná značka pro kovalentní vazbu k biomolekule by měla mít následující parametry:

- vysoká intenzita fluorescence
- stabilita i při souvislém ozařování
- minimální vliv na biologické chování studované molekuly

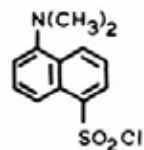
Svítivost značky (Brightness)

- je dána součinem kvantového výtěžku a molárního extinkčního koeficientu ϵ

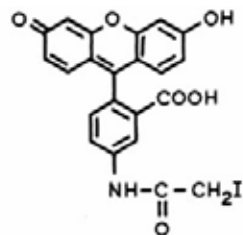
$$B_s = Q \epsilon$$

- Dobrý parametr pro účinnost s jakou značka přeměňuje excitační světlo na fluorescenci
- Po kovalentní vazbě k biomolekule často dochází k výrazné změně ve svítivosti
- Pro praxi je vhodné mít značku se svítivostí $B_c > 5000$

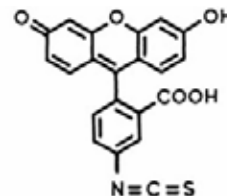
Příklady fluorescenčních značek

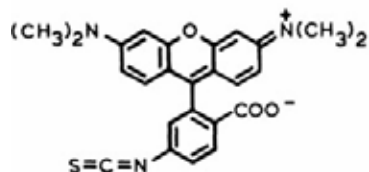
DNS-Cl

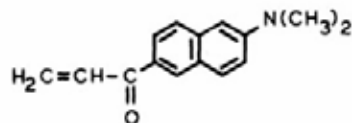
5-IAF

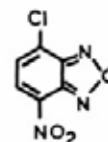
FITC

TRITC

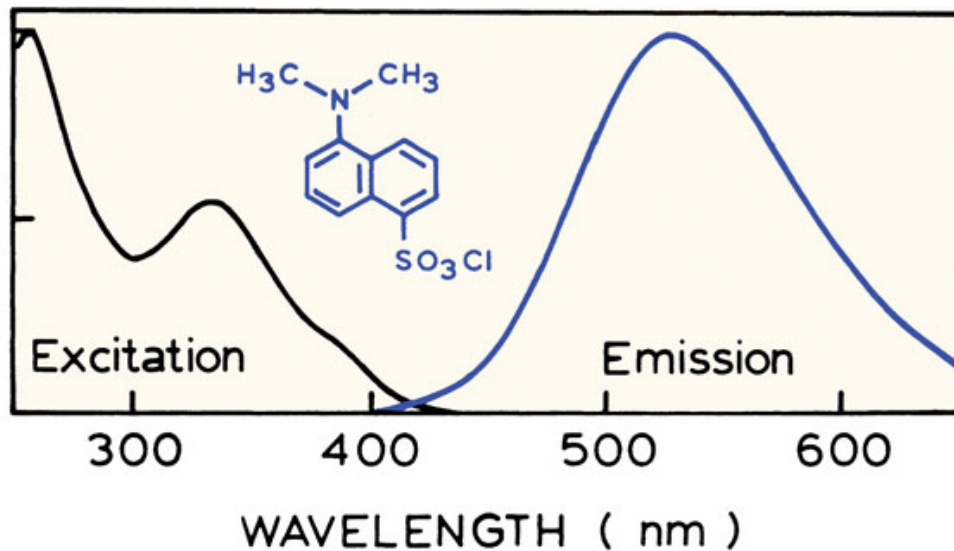
Acrylodan

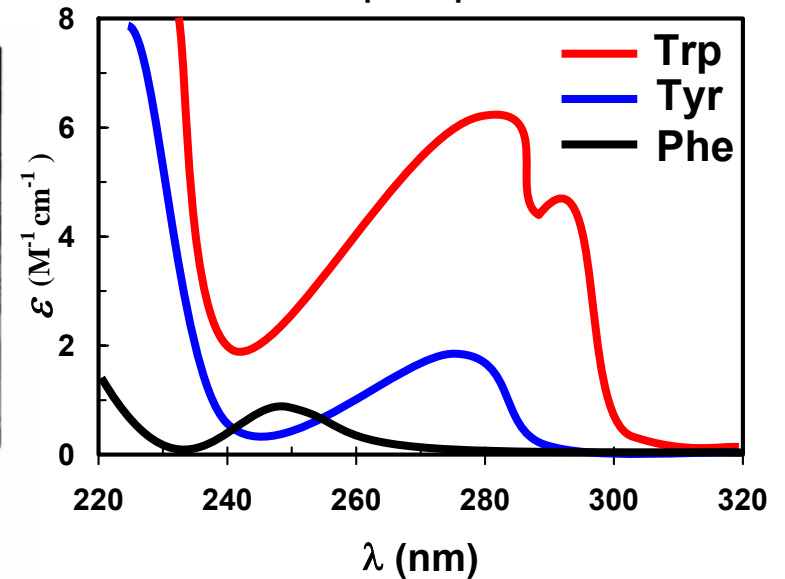
NBD-Cl

- dansyl chlorid (DNS-Cl; 5-dimetylamino-naftalén-1-sulfonyl chlorid)
- fluorescein-5-izothiokyanát (FITC)
- 5-jodoacetamidofluorescein (5-IAF)
- tetrametyl-rhodamin-5(a 6)-izothiokyanát (TRITC)
- 4-chloro-7-nitrobenz-2-oxa-1,3-diazol (NBD-Cl; 4-chloro-7-nitrobenzofurazan)
- 10. 6-akryloyl-2-dimetylamino-naftalén (akrylodan)

Dansyl chlorid

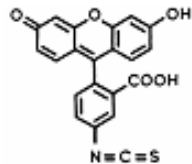

Absorpce proteinů

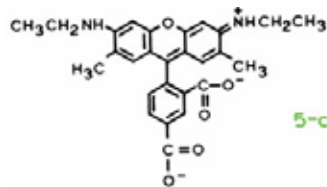

- Jedna z prvních a z toho důvodu také v literatuře nejvíce zastoupených fluorescenčních značek
- Často se používá ke značení proteinů je výhodný zejména při měření anizotropie
- Velmi vhodná doba dohasínání fluorescence $\tau \sim 10$ ns
- Je excitován při 350 nm, kde proteiny neabsorbují
- Emisní spektrum je velmi citlivé na polaritu roztoku a má maximum většinou kolem 520 nm
- Reaguje s volnými aminoskupinami proteinů

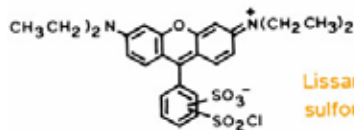
Fluorescein a rhodaminy

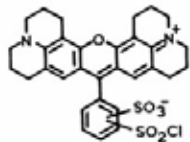
FITC

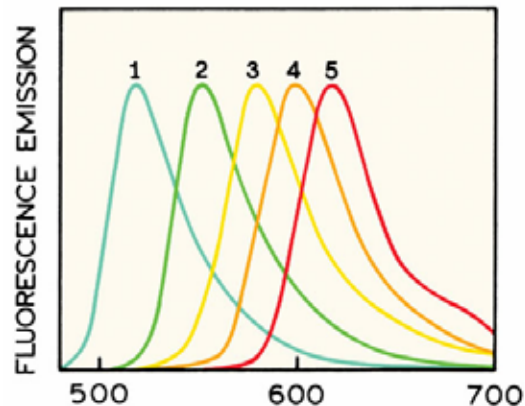
5-carboxyrhodamine 6G hydrochloride

Lissamine rhodamine B sulfonyle chloride

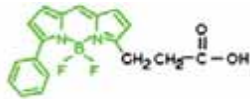

Texas Red sulfonyle chloride

- Patří k nejrozšířenějším fluorescenčním značkám
	Abs.max.	Em. max.
fluorescein (490nm)		(520)
rhodaminy (600 nm)		(530-620)
- Nejsou citlivé na polaritu solventu a na pH
- vysoká hodnota $\epsilon \sim 80\,000\text{ M}^{-1}\text{cm}^{-1}$
- Vysoký kvantový výtěžek $Q \sim 0.3-0.8$
- Doba dohasínání fluorescence $\sim 4\text{ ns}$
- je syntetizováno velké množství derivátů, které se používají ke značení proteinů a DNA přes NH_2 skupinu nebo SH skupinu
- Intenzita fluorescence je závislá na pH
- Mají sklon k fotovybělování

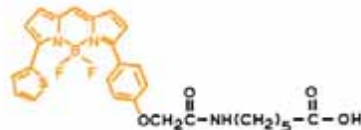
BODIPY

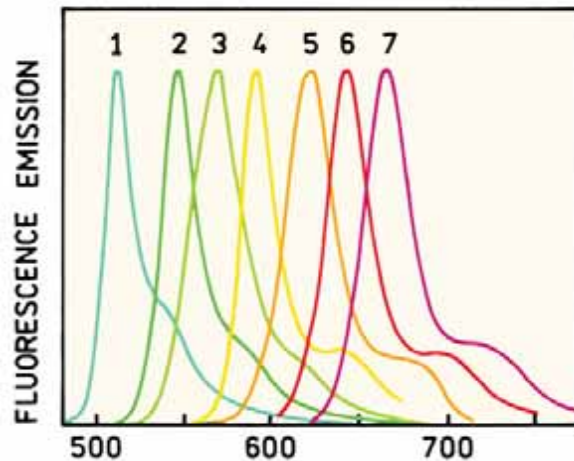
BODIPY-R6G

BODIPY- 581/591

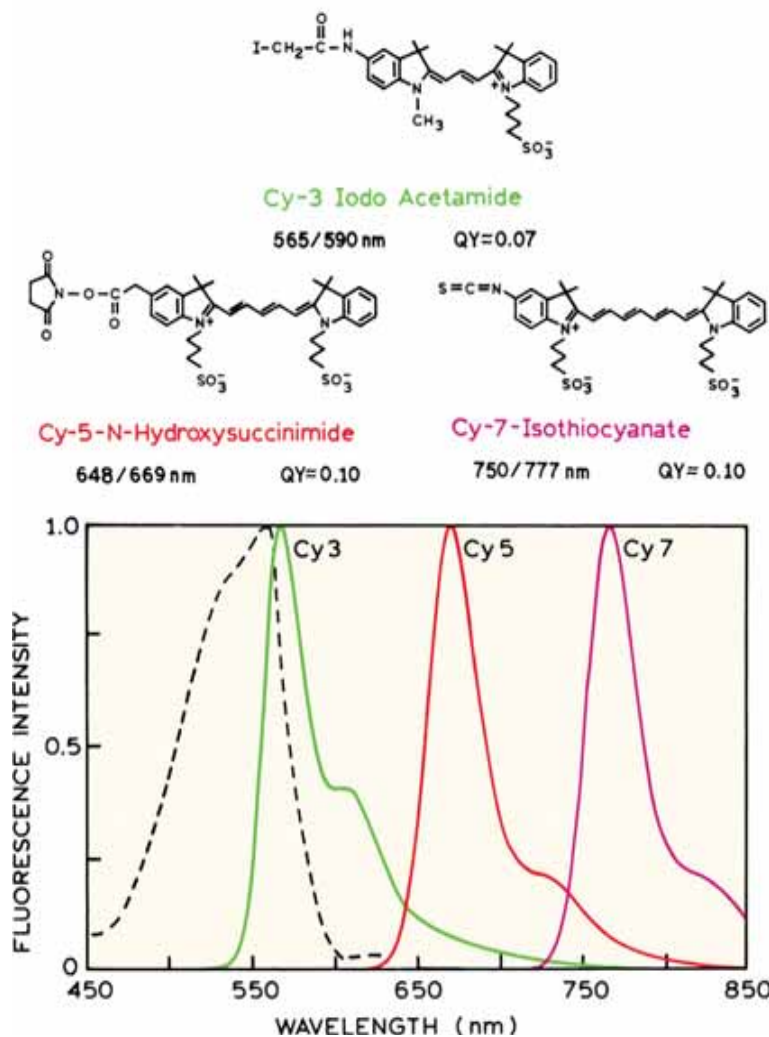

BODIPY- Texas Red

- Nástupce fluoresceinových a rhodaminových značek
- Odvozeny od fluoroforu, který obsahuje Bór
- Emisní maxima 510-675 nm
- Extrémně vysoký kvantový výtěžek $Q \sim 1!$
- Nejsou citlivé na polaritu solventu a pH
- Emisní spektrum je úzké a emise je tak soustředěna na úzký rozsah vlnových délek a může být rozlišeno více různých značek ve směsi
- Nevýhodou je malý Stokesův posuv, jehož důsledkem je poměrně malá hodnota Försterovy vzdálenosti při rezonančním přenosu energie ($R_0 = 57 \text{ \AA}$)
- Díky významnému překryvu emisního a absorpčního spektra dochází k samozhášení při vysoké koncentraci značení (když jsou molekuly fluoroforu blíže než R_0)
- Nejsou vhodné pro FRET aplikace

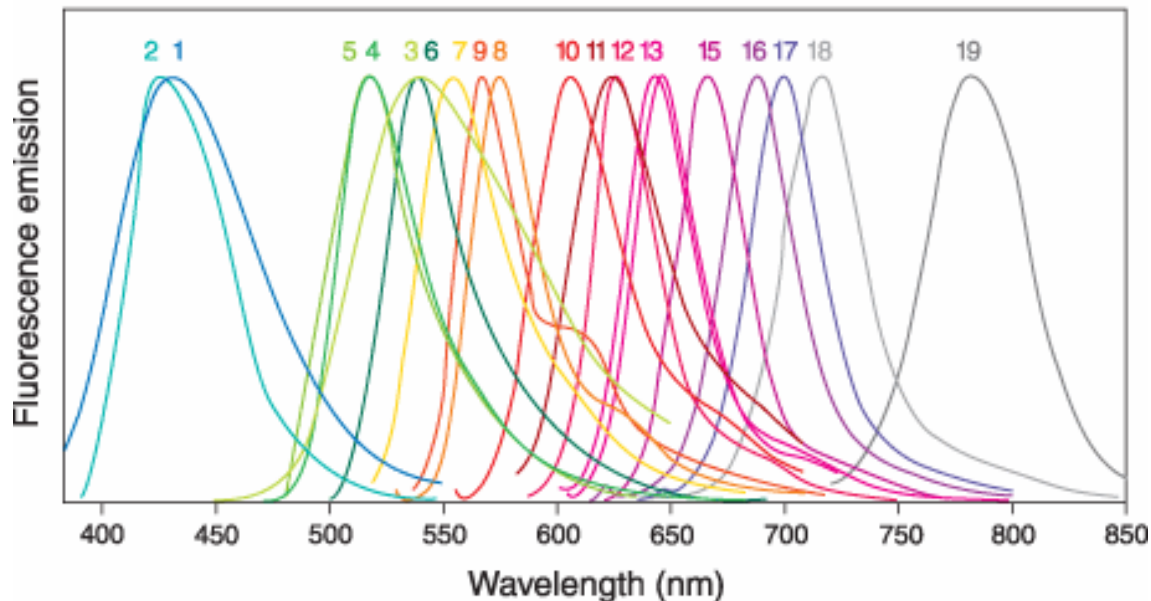
Cy značky

- Velmi populární
- Číslo znamená délku řetězce konjugovaných vazeb mezi dvojicí aromatických jader
- Vhodné pro oblast od 550 nm dále
- Relativně malý Stokesův posuv
- Používají se pro FRET studie

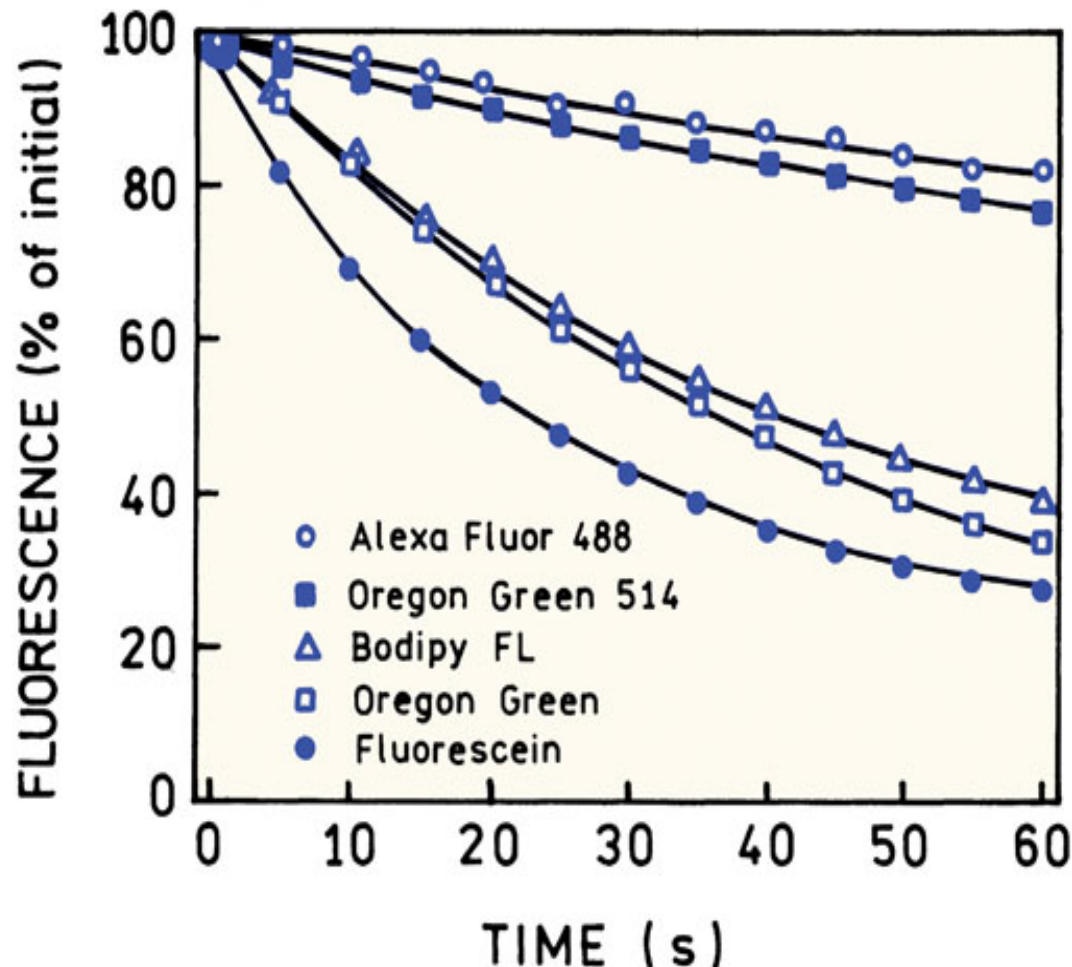
Alexa Fluor

1. Alexa Fluor 350	6. Alexa Fluor 514	11. Alexa Fluor 594	16. Alexa Fluor 660
2. Alexa Fluor 405	7. Alexa Fluor 532	12. Alexa Fluor 610	17. Alexa Fluor 680
3. Alexa Fluor 430	8. Alexa Fluor 546	13. Alexa Fluor 633	18. Alexa Fluor 700
4. Alexa Fluor 488	9. Alexa Fluor 555	14. Alexa Fluor 635	19. Alexa Fluor 750
5. Alexa Fluor 500	10. Alexa Fluor 568	15. Alexa Fluor 647	

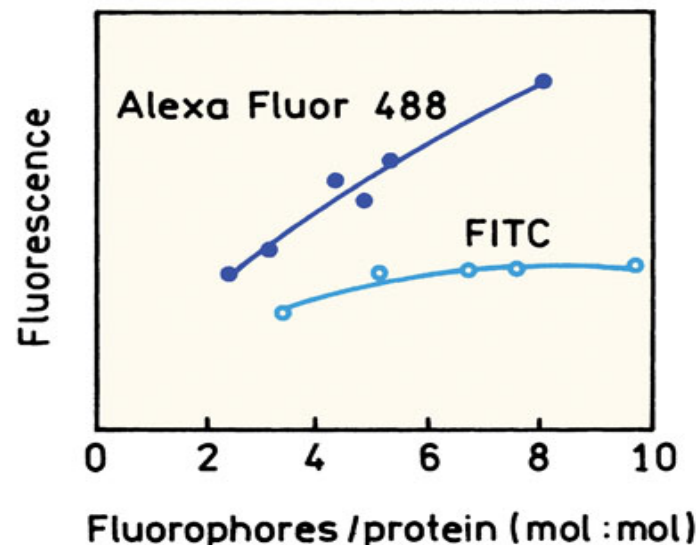
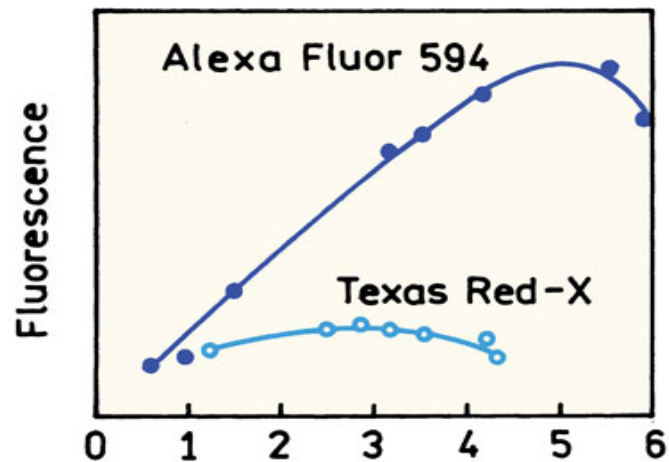
- Vysoký kvantový výtěžek -> vysoká svítivost
- Zlepšená rozpustnost ve vodě
- Malá závislost fluorescence na pH
- **Fotostabilní !**

Fotostabilita fluoroforů

- Po určitém čase dojde u každého fluoroforu k fotovybělení
- Nejdůležitější je fotostabilita při mikroskopii, kde se používají vysoké intenzity excitačního světla
- Nejvyšší fotostabilitu ukazují sondy skupiny Alexa
- Zatím nebyla zjištěna žádná spojitost mezi strukturou fluoroforů a jejich fotostabilitou

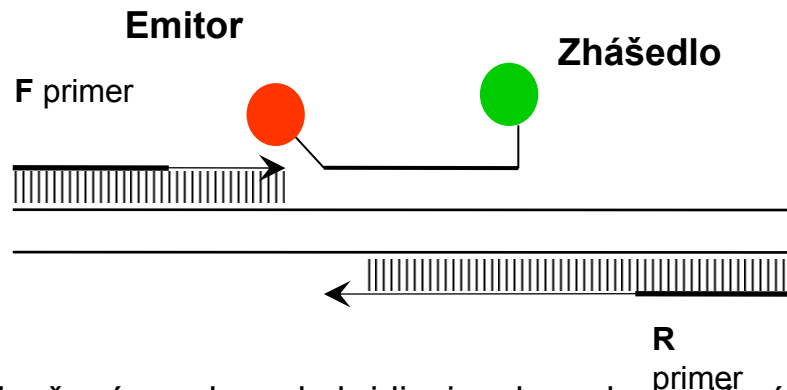
Vliv míry značení na intenzitu fluorescence

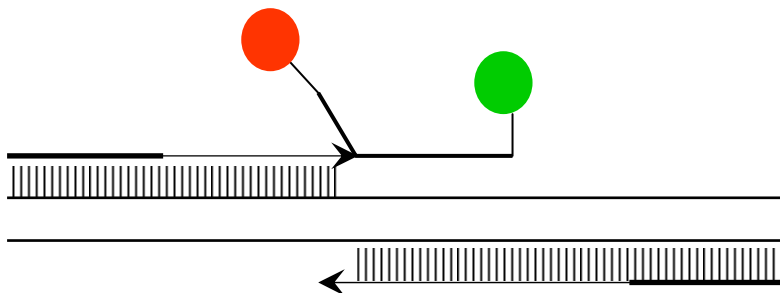
- U klasického fluoresceinu a rhodaminů při vysoké hustotě značení (molekuly fluoroforu jsou ve vzdálenosti kolem R_0) často dochází k samozhášení
- V případě Alexa fluoroforů ke zhášení v takové míře nedochází a to je důvodem větší intenzity emise v případě vyšší hustoty značení

Real-time PCR

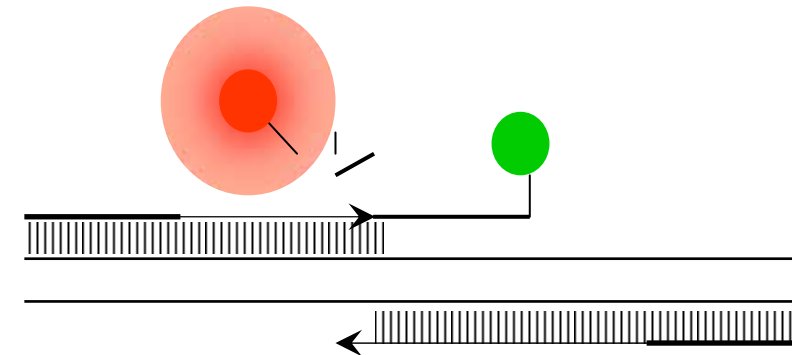
detekce amplifikace DNA

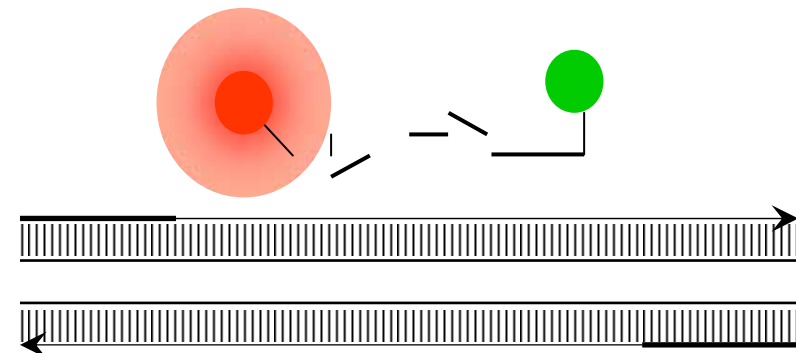
1. Značená sonda se hybridizuje s komplementární sekvencí. Záření Emitoru je zhaseno a není pozorováno.

2. Při polymerizaci dochází k nahrazení sondy novým řetězcem.

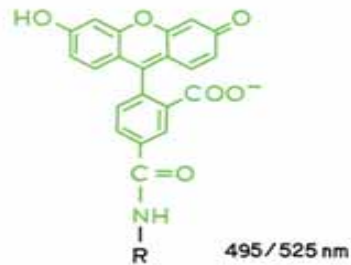

3. Při každém amplifikačním cyklu odštěpuje polymeráza Emitor, jehož záření je detekováno

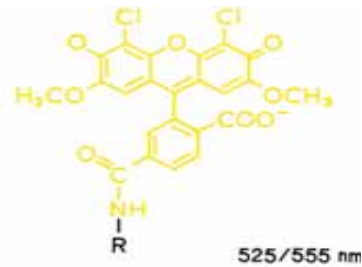

4. Polymerizace je dokončena. Intenzita emitovaného záření je přímo úměrná množství amplifikované DNA.

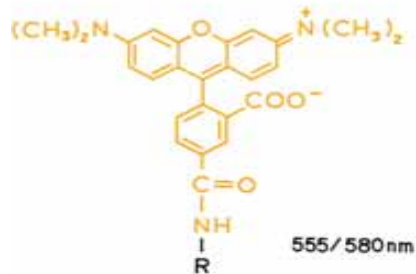
Fluorescenční značky pro RT-PCR

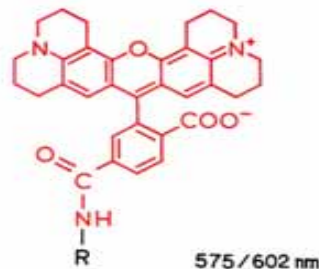
FAM or F
5-carboxyfluorescein

JOE or J
2',7'-dimethoxy-4',5'-
dichloro-6-carboxy-
fluorescein

TAMRA or T
N,N,N',N'-tetramethyl-6-
carboxyrhodamine

ROX or R
5-carboxy-X-
rhodamine

- Které z daných značek je nejvhodnější použít?

Fluorescenční sondy

- **Fluorescenční sondy** jsou nevlastní fluorofory, které se ke sledované struktuře vážou nekovalentně a často přitom mění své fluorescenční vlastnosti.

Fluorescenční sondy jsou sami v roztoku zpravidla velmi málo fluorescenční. Po vazbě na proteiny nebo DNA se však jejich fluorescence velmi výrazně zvýší.

Sondy citlivé na polaritu prostředí

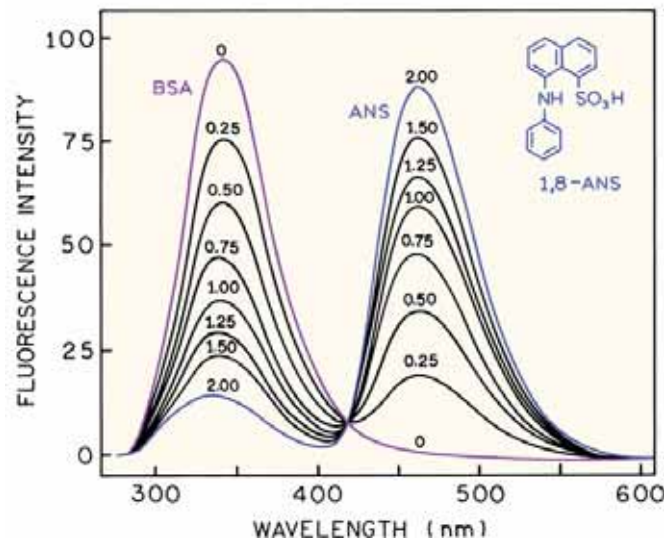
Typickými sondami pro dynamickou polaritu jsou **1-anilinonaftalén-8-sulfonát (ANS)** a **2-p-toluidinonaftalén-6-sulfonát (TNS)**. V tabulce jsou uvedeny fluorescenční parametry ANS v různých rozpouštědlech vyplývá, že s rostoucí polaritou rozpouštědla se emisní maximum fluorescence ANS posouvá do červené oblasti a současně klesá kvantový výtěžek a doba dohasínání. Při vazbě ANS k apomyoglobinu se ANS váže do nepolárního vazebného místa pro hem a λ_{em} se posune na 454 nm a kvantový výtěžek fluorescence vzrůstá na 0,98. Tímto způsobem lze studovat strukturu a stupeň polárnosti různých vazebných míst na proteinech včetně případného vytěsňování fluorescenčních sond z této vazby nebo změny vyvolané např. aktivací enzymu apod. ANS bylo použito např. pro studium polaritu vazebného místa pro hem v apomyoglobinu a apohemoglobinu, nebo konformačních změn ve svalech a v nervových zakončeních během akčního potenciálu. TNS bylo využito např. pro studium konformačních změn po aktivaci chymotrypsinogenu a změn konformace nervové membrány.

rozpouštědlo	λ_{em}^{max} (nm)	kvantový výtěžek	doba dohasínání (ns)
oktanol	464	0,646	12,3
propanol	466	0,476	10,2
metanol	476	0,216	6,05
voda	515	0,004	0,55

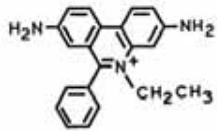
Změna fluorescence sérového albuminu v přítomnosti ANS

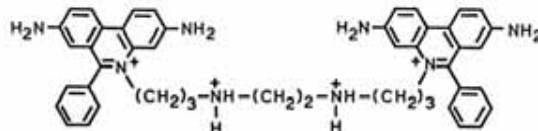
- Při zvyšování poměru molekul ANS:SA dochází k posunu emisního maxima z 350 nm na 480 nm
- To se projeví zvýšením intenzity záření, které vidíme okem při excitaci 280 nm

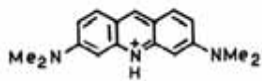
DNA sondy

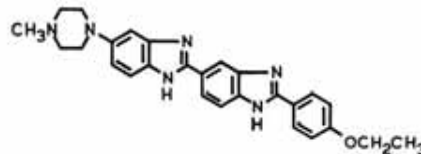
Ethidium Bromide
518/605 nm

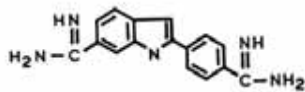
Ethidium Homodimer
528/617 nm

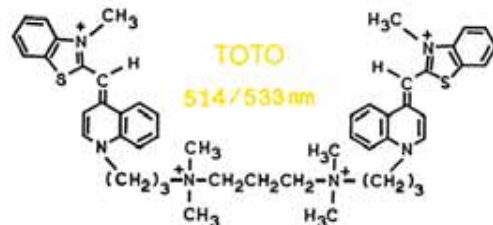
Acridine Orange
500/526 nm DNA
460/650 nm RNA

Hoechst 33342
350/460 nm

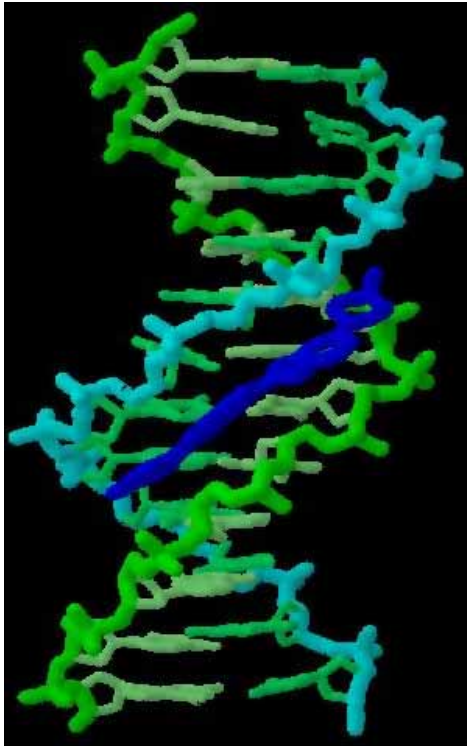
DAPI
355/461 nm

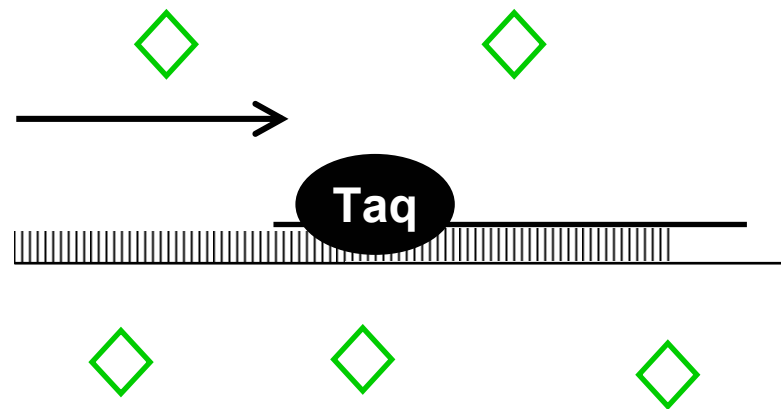
TOTO
514/533 nm

- Interkalátory EB, AO, TOTO se vážou vmezeřením mezi páry bazí
- Hoechst, DAPI se vážou do malého žlábků DNA
- EB zvyšuje intenzitu fluorescence po vazbě 30x a τ se prodlužuje z 2 na 20 ns
- DAPI zvyšuje intenzitu fluorescence nejvíc v blízkosti AT párů
- TOTO (Thiazole Homodimer) zvyšuje intenzitu fluorescence po vazbě 1100x
- Sondy s velkou afinitou jak EB homodimer (váže se 10 000x pevněji než monomer EB) a kladně nabitý TOTO zůstávají navázané na DNA i během elektroforézy a používají se k vizualizaci DNA na gelu a umožňují zvýšit citlivost až 500x ve srovnání s klasickým barvením EB
- Jak je možno snížit spotřebu sondy?

Syber Green

- Selektivně se váže na ds DNA do malého žlábkku
- Detekce od 1 ng/mL
- Využití při RT PCR ke kvantifikaci namnožené DNA

Proteinové sondy

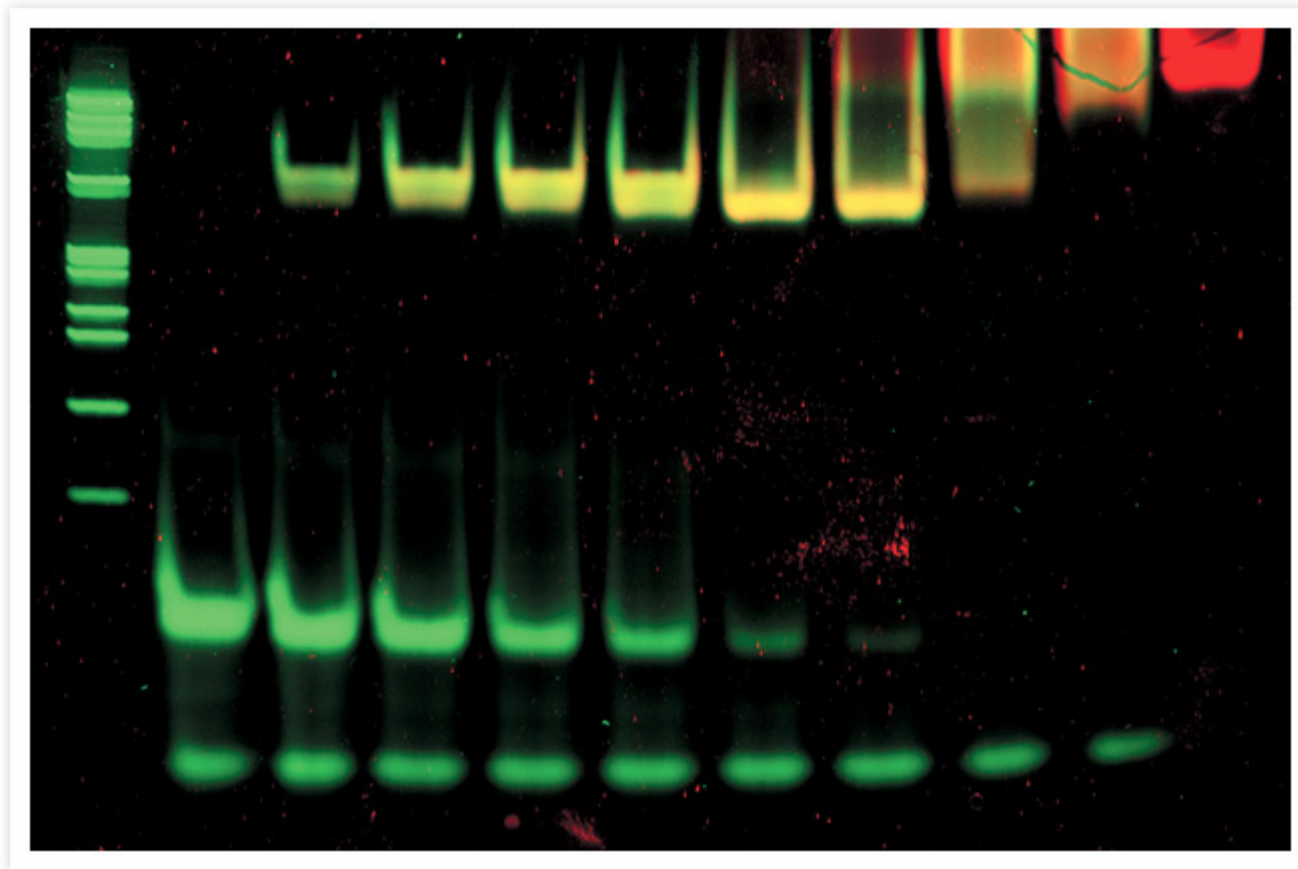
- Zvyšují intenzitu fluorescence po vazbě na protein
- Nejcitlivější fluorescenční sondy pro barvení proteinů v gelu jsou ze skupiny organokovových sloučenin SYPRO
- SYPRO Red, Orange, Tangerine, Rose
- Vysoká citlivost ~ ng/mL
- Před použitím je nutná kyselá fixace

Sypro sondy

- Primárně používané při barvení proteinů na gelu
- Využití v kriminalistice

Současné barvení DNA a proteinů na gelu

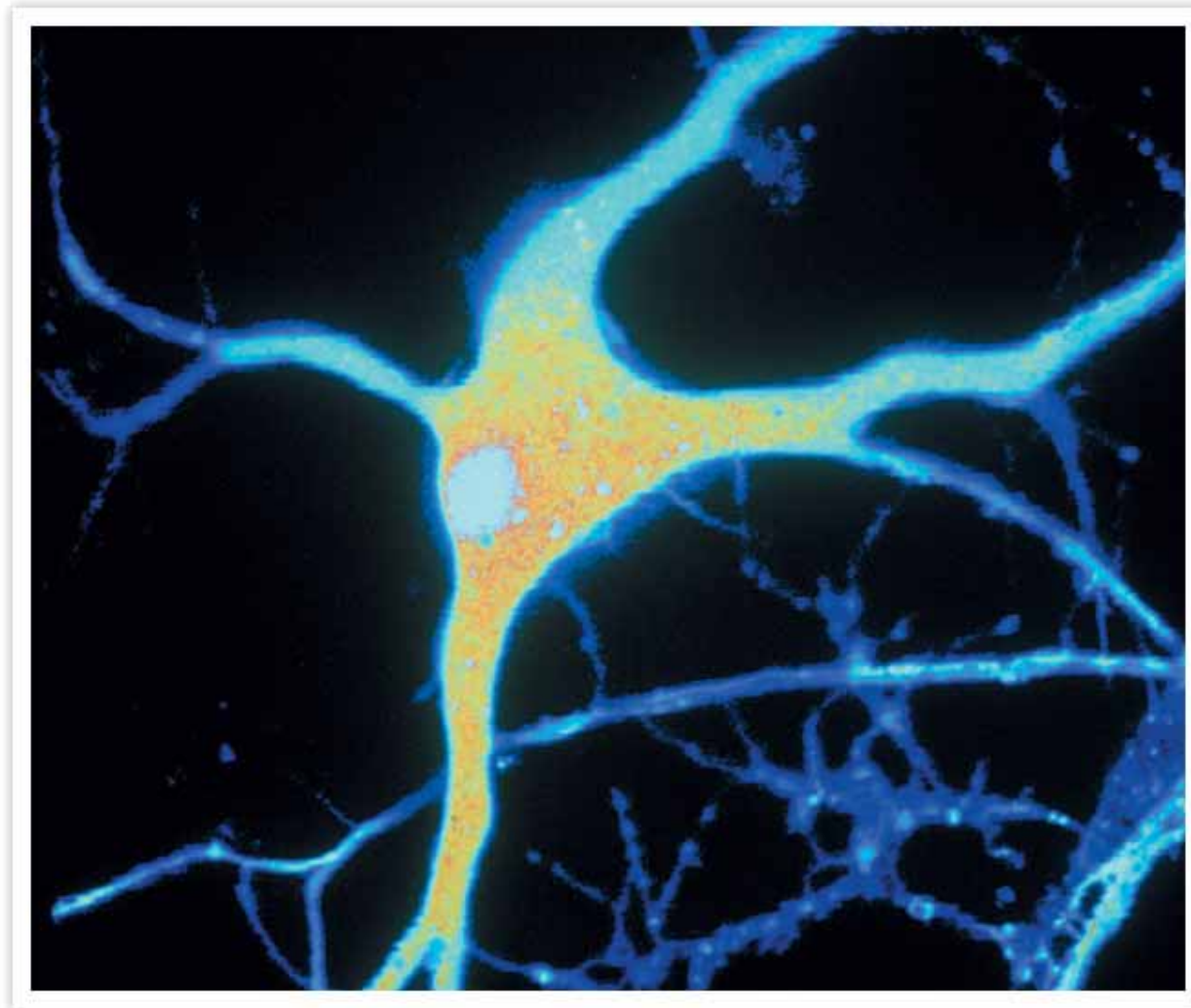

- DNA byla barvena Syber Green
- Protein SYPRO Ruby

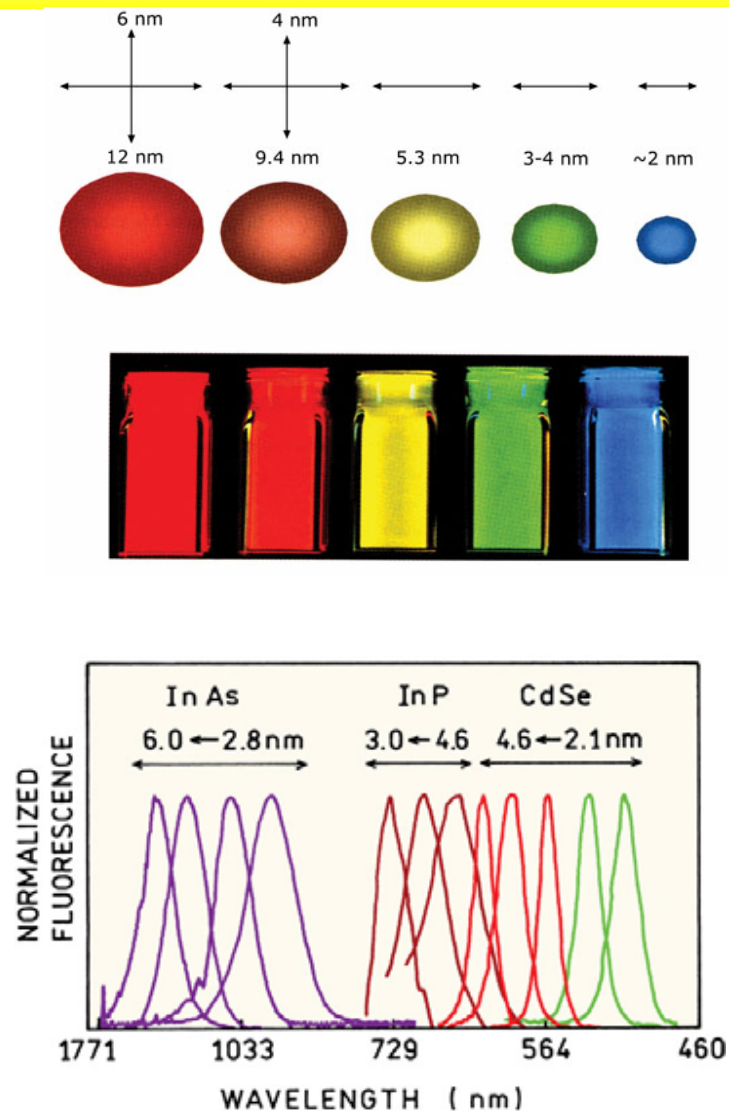
Indikátory iontů

- Fluorescenční měření změn nitrobuněčných iontů je možné díky sondám, které mění své spektrální vlastnosti po vazbě daného iontu. Nejčastěji se měří Ca^{2+} , kterému je věnována řada knih. Indikátory jsou obvykle deriváty chelátorů Ca^{2+} , Mg^{2+} , Na^{+} nebo K^{+} jako je EGTA, APTRA a BAPTA, které mají vhodnou afinitu pro studovaný iont. Při výběru vhodného indikátoru bereme v úvahu:
- **formu indikátoru** (sůl, acetoxymetyl ester, dextranový konjugát), která ovlivňuje způsob, jakým se dostává do buňky (mikroinjekce, elektroporace, infúze z patch-pipety, pasivní difúze) a nitrobuněčnou distribuci
- **způsob měření** – některé indikátory vykazují po vazbě iontu spektrální posuv absorpce nebo emise (měří poměr intenzit při různých vlnových délkách excitace nebo emise), jiné změnu intenzity fluorescence
- **disociační konstantu** – musí být srovnatelná s měřenou koncentrací kationu (koncentrace menší než desetina nebo větší než desetinásobek disociační konstanty způsobují příliš malé změny v pozorovaném signálu)

Indikace Ca^{2+} v nervových buňkách za použití Fluoro-3

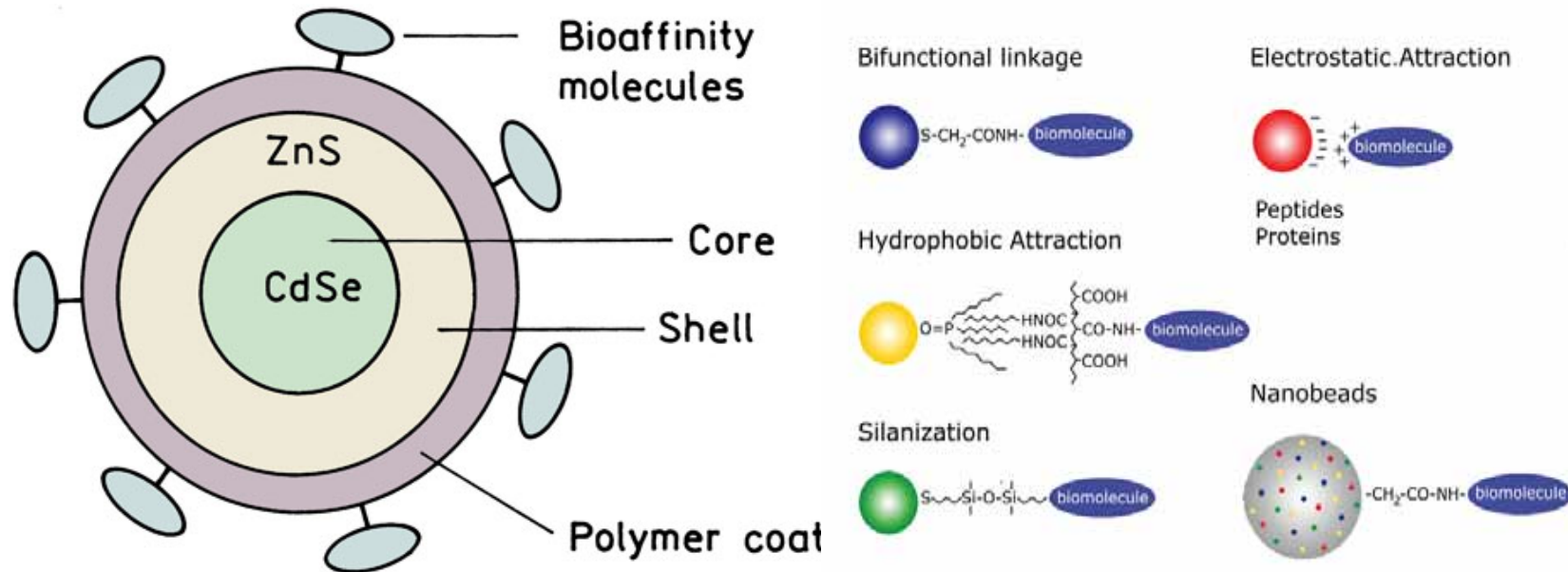

Quantum dots

- Základem je polovodičový materiál
- částice o velikostí řádově nm
- Mají úzké symetrické spektrum
- Nedochozí k fotovybělování!
- Emisní vlnová délka je dána průměrem a materiálem částice
- Široký rozsah emise od UV do IR

Vazba biomolekul na Qdots

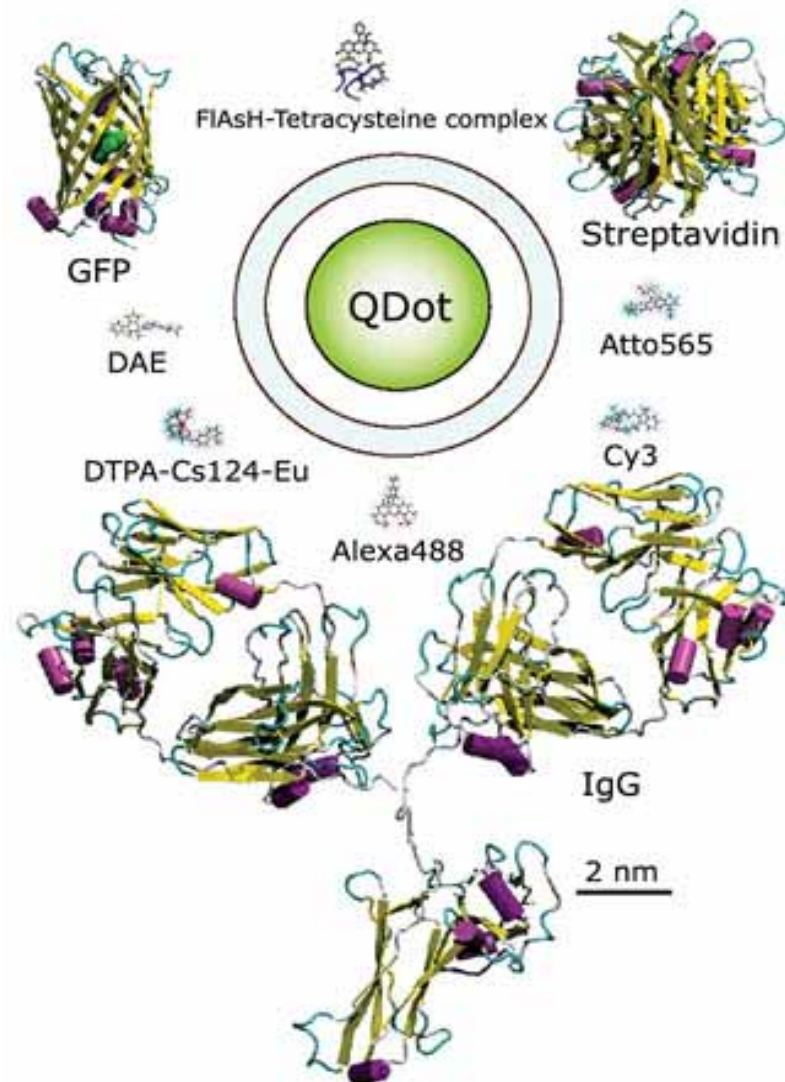

- Jádro je tvořeno polovodičem CdS pro UV, CdSe pro Vis a CdTe pro IR
- Velikostí je srovnatelné s rozměrem GFP
- Jádro je pokryto pláštěm (shell), který umožňuje spojení jádra s vnější hydrofilní vrstvou (Polymer coat)
- Vnější hydrofilní vrstva udává rozpustnost a umožňuje vazbu biologických molekul

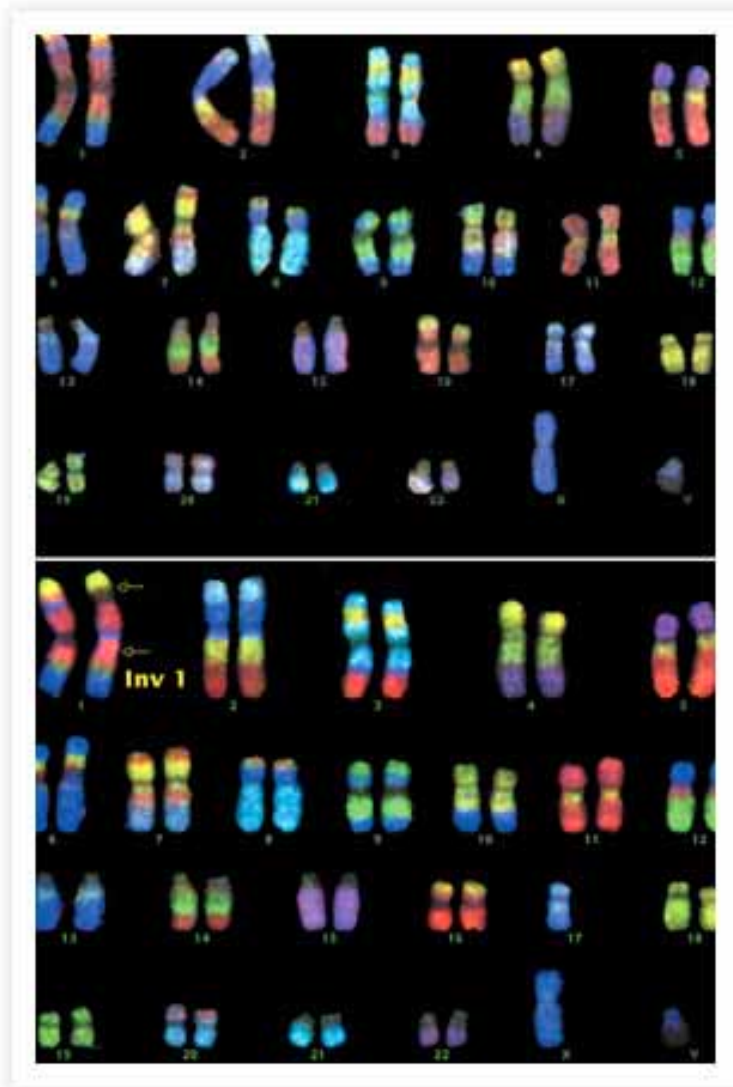
Vlastnosti QDots

- Šířka emisního spektra je 20-30 nm, což 1/3 hodnoty „klasických“ fluoroforů
- Kvantový výtěžek 0.35-0.5
- Absorbují při každé vlnové délce (polovodič)
- Mohou emitovat při různé vlnové délce za stejného budícího záření!
- **Ultrafotostabilní** 100-krát odolnější proti fotovybělování než „klasické“ organické fluorofory
- Doba dohasínání ~ 100 ns
- Vysoký $\varepsilon \sim 10\,000\,000\text{ M}^{-1}\text{c}^{-1}$

Srovnání velikosti QDot

Aplikovatelnost fluorescenčního značení

- Rozdíl mezi lidským a opičím karyotypem
- Fluorescenční značení pomáhá odpovědět na základní vědecké otázky

Literatura

- Lakowicz J.R.: Principles of Fluorescence Spectroscopy. Third Edition, Springer + Business Media, New York, 2006.
- Fišar Z.: FLUORESCENČNÍ SPEKTROSKOPIE V NEUROVĚDÁCH
<http://www1.lf1.cuni.cz/~zfiisar/fluorescence/Default.htm>

Poděkování

Grafika z knihy Principles o Fluorescence byla pro účely této přednášky laskavě poskytnuta profesorem J.R. Lakowitzem.